

Т. П. Ткаченко,

директор бібліотеки Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. І. Туган-Барановського

б. Шевченка, 30, м. Донецьк, Україна, 83017

library@donduet.edu.ua

НАУКОВА РОБОТА БІБЛІОТЕКИ — ВАЖЛИВА ПЕРЕДУМОВА ЇЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Розглянуто стратегію розвитку вузівської бібліотеки на основі впровадження комп'ютерних технологій. Показана модель вузівської бібліотеки, яка виконує роль науково-інформаційного центру університету.

Ключові слова: інноваційні технології, автоматизація бібліотечних процесів, повнотекстові електронні ресурси, інформаційна культура користувачів.

Останнє десятиліття в історії України позначено глибокими перетвореннями в усіх сферах суспільно-політичного та економічного життя. Демократизація суспільства, широка інформатизація на основі впровадження новітніх електронних технологій поставили перед усіма суспільними інститутами, зокрема — бібліотеками, важливу проблему вибору шляхів їх подальшого розвитку.

Традиційна бібліотека з її книжковим і журнальним фондом є лише одним з компонентів у процесі інформаційного обміну. Для збереження своєї ролі і своїх функцій в освітньому процесі університету, бібліотека повинна освоювати нові види діяльності, змінювати сформовані технології, переглянути свої взаємини з підрозділами університету. Відповісти на виклик часу, можливо, лише при здійсненні продуманої стратегії розвитку бібліотеки на основі впровадження інноваційних технологій.

Коло питань, щодо впровадження інноваційних технологій у роботу бібліотеки надзвичайно широке, це загально технічні, організаційні, економічні, психологічні, соціальні. Модернізація бібліотеки на основі впровадження інноваційних технологій є підґрунтям для подальшого розвитку бібліотеки як соціального і інформаційного інституту суспільства.

Аналіз наукових джерел виявив наявність проблемної ситуації. Вона полягає у суперечності, з одного боку, реального зростання ролі і значення університетської бібліотеки як базової структури у задоволенні зростаючих інформаційних потреб користувачів, а з іншого — відсутності належних науково — обґрунтованих і експериментально перевірених рекомендацій для її модернізації і трансформації в інформаційний центр університету.

Держбюджетна тема “МОДЕРНІЗАЦІЯ БІБЛІОТЕКИ ДОННУЕТ НА ОСНОВІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ” розроблялась з метою удосконалення роботи бібліотеки, визначення її ролі і міста в навчальному процесі сучасного університету, впровадження нових послуг і форм обслуговування користувачів. В 2005 році наукова робота бібліотеки вперше увійшла до плану наукової роботи університету.

Мета дослідження: Розробити науково обґрунтовану модель університетської бібліотеки, яка крім своєї традиційної функції — забезпечення літературою навчального процесу, виконує роль інформаційного центру, забезпечує оперативний доступ, як до власних, так і до світових інформаційних ресурсів, з урахуванням міжнародних стандартів і умов Болонського процесу.

Об’єкт дослідження: процес застосування комп’ютерних технологій в бібліотечній практиці.

Предмет дослідження: цілі, задачі, зміст роботи, місце бібліотеки в навчально-виховному процесі університету в умовах електронного середовища.

Завдання дослідження обумовлені його метою і передбачали:

- обґрунтування необхідності впровадження нових інформаційних технологій у роботу бібліотеки

- побудову інформаційно — діяльній моделі вузівської бібліотеки

- створення умов для формування універсального фонду інформаційних ресурсів

- перехід до інноваційно-інформаційного обслуговування учасників навчального і виховного процесів

- створення системи доступу до інформації для всіх категорій користувачів, надання їм рівних можливостей у задоволенні інформаційних потреб

- формування інформаційної культури студентів і фахівців університету.

- дослідження стану методичного забезпечення діяльності бібліотеки в нових технологічних умовах і розробка пакету документів регламентуючих її діяльність в електронному середовищі

Наукова новизна:

- Закладено практичні основи формування науково обґрунтованої цілісної системи гібридної моделі бібліотеки;

- розроблена матриця поетапної автоматизації бібліотечних процесів одночасно по всім напрямкам роботи бібліотеки з науково-методичним забезпеченням всіх нововведених технологічних процесів;

- визначені теоретичні, методичні, технологічні, організаційні перетворення відповідно до модернізації цих процесів.

В процесі виконання наукової роботи були застосовані наступні методи дослідження: загальнонаукові методи: системний, структурно-функціональний, діяльній, синергетичний, інформаційний, культурологічний; економіко-статистичні: групування, вибіркве спостереження, аналіз; ситуаційний, моніторинг, діагностика явищ та процесів, комплексний підхід до оцінки процесів, інваріантність та прийняття управлінських рішень; аналіз, узагальнення, моделювання, прогнозування.

В період виконання наукової роботи треба було вирішити наступні завдання:

- провести аналіз сучасного стану бібліотеки
- розробити методику впровадження ABIC UNILIB
- впровадити автоматизовану бібліотечну систему в роботу бібліотеки
- автоматизувати всі технологічні процеси роботи бібліотеки
- розробити концепцію ЕБ
- інформаційно забезпечити освітній контент університету в рамках дослідження передбачалось:
  - підготувати документи, що регламентують роботу бібліотеки в нових умовах
  - підготувати співробітників бібліотеки для роботи в електронному середовищі

За темою дослідження розглядалися такі аспекти діяльності бібліотеки: формування універсального фонду інформаційних ресурсів, документальне забезпечення навчального процесу університету, створення інформаційних е-ресурсів, обслуговування користувачів бібліотеки в автоматизованому режимі, штрих-кодування фонду бібліотеки, створення ЕК, конвертація ЕК з програми MAPK в програму UNILIB, ретрокаталогізація активної частини книжкового фонду та ін.

Проаналізувавши всі види діяльності бібліотеки в результаті наукового дослідження було зроблено висновок, що за змістовними і системними ознаками та сутнісними функціями бібліотека вищого навчального закладу відноситься до типу спеціальних наукових бібліотек, основною функцією якої є інформаційно-аналітичне забезпечення наукового та навчального процесів університету.

В процесі дослідження визначені пріоритетні напрямки розвитку бібліотеки: автоматизація всіх технологічних процесів роботи бібліотеки, розвиток електронної бібліотеки, формування електронних повнотекстових колекцій, пріоритетне забезпечення літературою студентів перших курсів.

На основі вивчення досвіду роботи бібліотек України, закордонного досвіду, розроблено “Концепцію модернізації бібліотеки на основі комп’ютеризації і впровадження інноваційних технологій на 2005–2010 рр.”

Моніторинг стану бібліотеки дав змогу окреслити коло питань для першочергового дослідження, визначити основні напрямки впровадження автоматизованої бібліотечної системи. Для удосконалення роботи у цьому напрямку розроблено “Матрицю встроювання ABIC UNILIB в технологічні процеси бібліотеки”.

В ході вивчення організації формування гібридного фонду інформаційних ресурсів бібліотеки досліджені такі аспекти як документальне забезпечення нормативних дисциплін, забезпечення навчального процесу університету українськими документами, забезпечення літературою студентів перших курсів, методичне забезпечення навчального процесу документами викладачів університету, моніторинг дисциплін недостатньо забезпечених літературою, забезпечення навчального процесу е-лекціями викладачів університету. При ретрокаталогізації активної частини фонду визнано до-

цільним провести цю роботу в три етапи і для кожного з них розробити свою методику ретровводу документів до електронного каталогу.

В процесі дослідження визначені особливості формування фонду е-документів вузівської бібліотеки, розроблено шлях е-документу в бібліотеці, правила опису в ЕК та місце їх зберігання.

В ході аналізу документальної бази, що стосується формуванню інформаційної культури користувачів бібліотеки з'ясовано про відсутність її теоретико — методичного забезпечення. Проаналізувавши ситуацію, в ході дослідження розроблено навчально — методичний комплекс з інформаційної культури користувачів бібліотеки до складу якого входять: програма курсу, тематичний план лекцій, конспект лекцій, методичні рекомендації для практичних занять, тести, завдання.

Розробку курсу проведено на основі законодавчих документів України, він містить теоретичні та методичні розробки в цій сфері.

В процесі дослідження приймалися управлінські рішення, які впливали на роботу бібліотеки і формували новий імідж бібліотеки.

За результатами дослідження розроблена модель вузівської бібліотеки, яка виконує роль науково-інформаційного центру університету, концептуальними особливостями якої є:

- комплектування фонду електронних документів
- створення електронних колекцій і БД
- доступ до віддалених інформаційних ресурсів
- розробка навігаторів по Інтернет-ресурсам
- ведення ЕК
- інформаційне забезпечення наукової діяльності вчених університету
- створення віртуальних інформаційних ресурсів
- створення е-бібліографічних покажчиків
- створення єдиного інформаційного простору університету

Практичне значення одержаних результатів дозволяє зробити висновки, що результатами наукової роботи стало:

- визначення пріоритетів розвитку бібліотеки і розробка програм їх реалізації
- розроблення науково-методичного забезпечення, впровадження автоматизації технологічних процесів в роботу бібліотеки
- впровадження автоматизованої бібліотечної системи UNILIB в роботу бібліотеки
- створення інноваційного фундаменту для постійного стратегічного і тактичного розвитку бібліотеки
- впровадження автоматизованого процесу обслуговування користувачів у всіх підрозділах бібліотеки
- запровадження доступу до віддалених інформаційних ресурсів
- ретрокаталогізація і штрих-кодування активної частини фонду
- розроблення і впровадження технології штрих-кодування періодичних видань
- створення електронної бібліотеки, з розробкою пакету документів регламентуючих її діяльність

- переведення традиційного каталогу в електронний, БД якого налічує понад 250 тис. записів

- всі документи, які отримує бібліотека, проходять автоматизований інвентарний облік, штрих-кодування

- продовжується робота з оновлення повнотекстових електронних документів викладачів університету

- відмовилися: від ведення інвентарної книги; книги безінвентарного обліку; рукописного оформлення титульного аркуша; від книжкових формулярів; від паперових читацьких формулярів (економія складає 17500 грн.)

- не опрацьовуються накази на студентів на науковому абонементі — економія робочого часу склала більше 800 годин

- скоротився час на обслуговування читачів від 5 хв. на 1 читача до 2 хв. у всіх підрозділах обслуговування

- впровадження інформаційних технологій в роботу бібліотеки привело до створення та широкого використання автоматизованих робочих місць, зміни технології роботи всіх підрозділів бібліотеки, перегляду структури бібліотеки.

В результаті виконання дослідження користувачі одержали:

- нові можливості для наукового пошуку

- доступ до науково-освітніх ресурсів

- повне задоволення інформаційних запитів

- отримання інформації незалежно від часу і місця її знаходження;

- доступ до великих масивів інформації;

- використання мультимедійних засобів при підготовці до навчального процесу

- швидке обслуговування на абонементях

- багатоаспектний і швидкий пошук у ЕК

- доступ до повнотекстових документів через інтерфейс ЕК

- єдиний електронний формуляр Співробітники:

- автоматизоване робоче місце

- мінімальний час на обслуговування користувачів

- єдиний електронний формуляр;

- нові можливості при роботі з боржниками;

- можливість швидкої перевірки фонду;

- формування різних статистичних звітів; контроль за збереженням фонду.

Діяльність нової моделі бібліотеки регламентують документи, розроблені в ході дослідження і випробувані в результаті практичної діяльності в ході виконання наукового дослідження:

- “Обслуговування користувачів бібліотеки в електронному середовищі” (технологічна інструкція)

- “Положення про електронну бібліотеку ДонНУЕТ”

- Положення про формування повнотекстових колекцій електронних документів бібліотеки ДонНУЕТ

- Інструкція по формуванню електронних колекцій бібліотеки ДонНУЕТ

- Правила користування читальним залом електронних документів бібліотеки ДонНУЕТ
- Шлях електронного документу в бібліотеці ДонНУЕТ
- Правила користування мережею Інтернет в бібліотеці ДонНУЕТ
- Вимоги до оформлення електронних версій документів викладачів університету для розміщення у локальній мережі університету і збереження у читальному залі електронних документів бібліотеки ДонНУЕТ
- Авторський договір
- Методика дослідження використання фонду навчальної літератури
- Технологічна інструкція по штрих кодуванню фонду бібліотеки ДонНУЕТ
- Технологія штрих-кодування періодичних видань, отриманих бібліотекою ДонНУЕТ
- Методика вводу до електронного каталогу документів до 1993 року видання
- Ретроконверсія карточних каталогів в машиночитасьму форму. Технологічна інструкція
- Навчально-методичний комплекс з формування інформаційної культури користувачів бібліотеки.

Результати дослідження у рамках теми мають науково-дослідний характер і авторський підхід до існуючої проблеми. Бібліотечні працівники, ознайомившись з науковими розробками, зможуть уникнути багатьох помилок при впровадженні АБІС в технологічні процеси бібліотек, проаналізувати і обрати для себе методи вирішення багатьох задач, впровадити в роботу розроблені бібліотекою науково-методичні розробки, використовувати в своїй роботі розроблені пакети методичних і технологічних матеріалів.

За темою дослідження опубліковано 45 доповідей, на конференціях прочитано 41 доповідь, проведено дві науково-практичні конференції.

Література

1. Електронні ресурси для науки і освіти: створення, збереження, доступ.: матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (30 листоп. — 2 груд. 2005 р.). — Донецьк, 2005. — с. 126.
2. Електронні ресурси для науки, освіти, виховання.
3. Концепція модернізації бібліотеки ДонНУЕТ на основі комп'ютеризації і впровадження інноваційних технологій на 2005–2010 рр. — Донецьк, 2006.
4. Модернізація бібліотеки ДонНУЕТ на основі впровадження інноваційних технологій: звіт про науково дослідну роботу. — Донецьк, 2006.
5. Столяров Ю.Н. Библиотека: структурно-функциональный поход. — М.: Книга, 1981. — 225 с.
6. Слободяник М.С. Системно-функциональная модель библиотеки / М.С. Слободяник // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: Крым 2003 : юбил. междунар. конф. — Т. 2. — С. 759–760.
7. Шрайберг Я.Л. Роль библиотек в обеспечении доступа к информации и знаниям в информационном веке. — М., 2007.

Т. П. Ткаченко,

директор библиотеки Донецкого национального университета экономики и торговли им. М. И. Туган-Барановского
б. Шевченко, 30, г. Донецк, Украина, 83017
library@donduet.edu.ua

НАУЧНАЯ РАБОТА БИБЛИОТЕКИ — ВАЖНАЯ ПРЕДПОСЫЛКА ЕЁ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ

Резюме

Рассмотрена стратегия развития вузовской библиотеки на основе внедрения компьютерных технологий. Показана модель вузовской библиотеки, которая выполняет роль научно-информационного центра университета.

Ключевые слова: инновационные технологии, автоматизация библиотечных процессов, полнотекстовые электронные ресурсы, информационная культура пользователей.

T. P. Tkachenko,

Director
The Library of the Donetsk Tugan-Baranovsky
National University of economics and trade
b. Shevchenko, 30, Donetsk, Ukraine, 83017
library@donduet.edu.ua

SCIENTIFIC WORK OF THE LIBRARY AS AN IMPORTANT PRECONDITION OF ITS INNOVATION DEVELOPMENT

Summary

The strategy of the development of a University library on the base of the introduction of computer technologies is considered. The model of the University library as a scientific and informational center of the University is shown.

Key words: innovation technologies, automation of library processes, full text electronic resources, informational culture of users.